

Маргьорит Юрсенар
Как бе спасен Ван Фу

СТАРИЯТ ХУДОЖНИК Ван Фу и ученикът му Лин скитаха по пътищата на Ханското царство.

Не напредваха бързо, защото нощем Ван Фу се спираше да гледа звездите, денем – водните кончета. Почти нищо не носеха: Ван Фу обичаше образа на нещата, а не самите неща и нито една вещ на този свят не му се струваше достойна за придобиване, освен четките, гърненцата с лак и туш, свитъците коприна и оризова хартия. Бяха бедни, понеже Ван Фу даваше картините си за паница просена каша и отблъсваше сребърните монети. Ученикът му Лин превиваше гръб, понесъл благоговейно вързопа с рисунки и беше убеден, че на раменете му тегнат заснежени планини, пролетни реки и ликът на лятната месечина.

Лин не беше роден да гълта прахоляка на друмищата по петите на един старец, който туря ръка върху зората и впримчва здрача. Баща му беше сараф, майка му – едничката рожба на търговец на нефрит и старият ѝ бе оставил всичкото си имане и проклятието си, задето не е син. Лин отрасна в дом, от който охолството държеше надалеч всичко неочаквано. Този грижливо ограден живот го бе направил плашлив: страхуваше се от насекоми, от гръм и от лицата на умрелите. Щом навърши петнайсет години, баща му избра съпруга и намери най-красивата, за да се теши с щастието на сина си от това, че е станал на възраст, когато нощта служи само за спане. Жената на Лин беше тъничка като тръстика, млечна като младенец, сладка като слюнката, солена като сълзите. След сватбата родителите на Лин, сякаш, за да му дадат пълна свобода, набързо умряха и синът остана в измазаната с киновар къща с младата си, вечно усмихната жена и с една праскова, която всяка пролет даваше розов цвят. Лин обикна тази жена с прозрачно сърце, както се обича непомътняващо огледало или сигурен талисман. Отбиваше се в чайните, колкото да не се отличава от другите, и харчеше умерено за акробатки и танцборки.

Една нощ в някаква кръчма се озова до Ван Фу. Старецът бе пил, за да изрисува пияница, и главата му клюмаше настрани, сякаш той отмерваше разстоянието между ръката си и чашата. Оризовата ракия бе развързала езика на неразговорливия майстор и тази вечер Ван приказваше, все едно че мълчанието бе стена, а думите – боите, с които трябва да се покрие. С него Лин позна красотата на пиянските муцуни, замъглени от парата над чашите с топло питие, кестеновото великолепие на месото, неравно облизано от езиците на пламъците, и изисканата розовина на винените лекета, осеяли покривките като увехнали цветя. Вихрушка влетя през прозореца, а с нея и дъжд. Ван Фу се наведе, за да покаже на

Лин зеленикавата начупена пътека на светкавицата, и зяпналият от възхита Лин престана да се бои от бурята.

Лин плати пиенето на стария художник и понеже Ван Фу нямаше нито пари, нито покрив над главата, смирено му предложи подслон. Тръгнаха заедно, Лин носеше отпред фенера и пламъчето хвърляше невероятни отблясъци в локвите. Тази нощ Лин с изненада научи, че стените на къщата му не са червени, както бе мислил винаги, а с цвета на загниващ портокал. На двора Ван Фу се захласна по едно сбутано в ъгъла дръвче и го оприличи на девойка, която си суши косите. В пруста задълго се загледа в колебливия ход на една мравка, излазила от пукнатината в стената, и страхът на Лин от тези гадинки отлетя. В този миг той проумя, че Ван Фу го дарява с нова душа, с нови сетива и почтително настани стареца в стаята, където бяха починали баща му и майка му.

От години Ван Фу мечтаеше за картина с едновременшна принцеса, която свири на цитра под короната на върба. Досега не бе открил достатъчно безплътна жена за модел, но Лин ставаше, понеже не беше жена. После Ван Фу заговори за портрет на млад принц, опънал лък пред ствола на огромен кедр. Ни един днешен младеж не бе дотолкова строен, че да е подходящ, но Лин изправи собствената си съпруга под прасковата в двора. След това Ван Фу я изрисува в дрехи на магьосница сред облаците на залеза и младата жена се разплака от лошата поличба. Откак Лин предпочиташе пред самата нея портретите ѝ, нарисувани от Ван Фу, лицето ѝ вехнеше като цвете, попарено от знойния вятър и летните порои. Една сутрин я намериха обесена на розовата праскова в двора: краищата на шала, от който бе направена примката, се вееха с косите ѝ. Сякаш бе станала още по-тъничка, чиста като хубавиците, възпети от някогашните поети. Ван Фу я нарисува за последен път, защото обичаше зеленикавия цвят върху лицата на мъртъвците. Чиракът му Лин стриваше боите и понеже тази работа изисква много внимание, не му остана време да плаче.

Малко по малко, Лин разпродаде робите си, нефритите и рибите от басейна, за да купува на учителя гърненца с пурпурен лак, който караха от Запад. Накрая къщата се опразни и те потеглиха – Лин затвори зад себе си вратата на своето минало. На Ван Фу му беше омръзнал този град, където нямаше какво повече да научи за грозотата или хубостта, и двамата, учителят и чиракът, поеха по пътищата на Ханското царство.

Славата им ги предшестваше из селата, пред крепостните порти и под сводовете на храмовете, където на свечеряване боязливи поклонници търсят подслон. Разправяше се, че Ван Фу имал дарбата да вдъхва

живот на своите картини с една последна цветна маска, която добавял пред всички. Изполичарите идваха да го молят за вярно куче, господарите искаха да им рисува войни. Монасите почитаха Ван Фу като мъдрец, простият народ се боеше от него, защото го мислеше за магьосник. Ван беше доволен от тези различия, те му позволяваха да изучава край себе си изражения на благодарност, страх и почит.

Лин просеше храна, бдеше над съня на майстора и гледаше, докато той е в изстъпление, да му поразтрие краката. На зазоряване, преди учителят да се събуди, тръгваше да търси свенливи гледки, потулени зад гъсталаците тръстика. Вечер, когато обезсърченият майстор захвърлеше четките на пода, той ги събираше. Когато Ван, посьрнал, заговореше за възрастта си, Лин му сочеше с усмивка якия дънер на някой стар дъб, а случеше ли се да се развесели и да заподмята закачки, Лин смирено се правеше на развеселен.

Един ден, по залез слънце, стигнаха до първите къщи на императорската столица и Лин потърси странноприемница, където Ван да прекара нощта. Старият се зави в дрипите и Лин се притисна до него да го стопли, понеже пролетта едва бе пукнала и пръстеният под леденееше. На разсъмване тежки стъпки прокъртяха по коридора на странноприемницата, зачуха се уплашеният шепот на ханджията и заповеди, изкрещени на варварски език. Лин изтръпна целият, защото си спомни, че вечерта бе откраднал една оризова питка, за да има какво да яде учителят. Не се съмняваше, че него идват да приберат и се запита кой ли ще преведе утре Ван Фу през брода на следващата река.

Войниците нахълтаха с фенери в ръце. Заревото, процеждащо се през пъстрата хартия, хвърляше червени и сини отблясъци по кожените шлемове. На всяко рамо трептеше тетивата на лък и най-свирепите, ни в клин, ни в ръкав изръмжаваха. Те стовариха тежки длани върху врата на Ван Фу, който неволно забеляза все пак, че ръкавите им не са в съзвучие с цвета на дрехите.

Подкрепян от ученика си, Ван Фу се запрепъва след войниците по неравните улици. Минувачите се гълпяха и обсипваха с подигравки двамата престъпници, очевидно поведени към дръвника. На всички въпроси на Ван войниците отговаряха със зверска гримаса. Стегнатите ръце го боляха и Лин отчаян гледаше своя учител и се усмихваше, което за него беше по-кротка форма на плач.

Стигнаха пред императорския дворец, възправил сред утрото виолетовите си стени, иззидани сякаш от късове мрак. Войниците повлякоха Ван Фу през безчет квадратни и кръгли зали, чиито очертания

олицетворяваха годишните времена, посоките на света, мъжкото и женското начало, дълголетие, пълномощията на властта. Вратите се завъртаха около оста си и всяка изсвирваше по един тон, така съгласувани един с друг, че в посока от изгрев към залез слънце човек изкачваше цялата музикална стълбица. Всичко бе сътворено, за да вдъхва представата за свръхчовешка мощ и проникателност и се усещаше, че всяка заповед, изречена тук, не може да не е неотменима и страховита, както мъдростта на предците. Най-сетне въздухът се разреши, тишината стана толкова дълбока, че и мъченик би сподавил тук стоновите си. Един евнух повдигна завесата пред тях, войниците се разтрепераха като жени и те пристъпиха в залата с престола на Небесния син.

Тя нямаше стени, крепяха я дебели колони от син камък. Отвъд мраморните стволоче зеленееше градина и всеки един от цветовете, обсипали вейките, принадлежеше към рядък, донесен от океана вид. Ала всичките бяха без ухание, за да не смущава никакъв мирис съзерцанието на Небесния Дракон. От почит към безмълвието, обгръщащо размислите му, никаква птичка не бе допускана в покоите, дори пчелите се пропъждаха внимателно. Висок зид отделяше градината от останалия свят, така че вятърът, облъхвал всякакви мърши и трупове по бойните полета, да не докосва ръкавите на императора.

Небесният властелин седеше на нефритов престол и ръцете му бяха сбръчкани като на старец, макар да нямаше още двайсет години. Синьото от наметалото му вълпъщаваше зимата, зеленото припомняше пролетта. Лицето му беше красиво, но безстрастно като поставено нависоко огледало, в което се отразяват единствено звездите и неумолимото небе. От дясната му страна седеше министърът на Съвършените Наслади, от лявата – съветникът за Справедливите Мъчения. Наредените в подножието на колоните придворни ловяха с наострен слух всяка дума, излязла от устата му, и той бе свикнал никога да не повишава глас.

– Небесни Драконе – каза Ван Фу, проснат по очи, – стар съм, беден съм, слабосилен съм. Ти си като лятото, аз съм като зимата, Ти имаш десет хиляди живота, аз имам един-единствен и той свършва. Какво съм ти сторил? Вързаха ми ръцете, а те никога не са ти причинявали зло.

– Питаш ме какво си ми сторил, стари Ван Фу? – каза императорът.

Гласът му бе като песен, от която в очите избиват сълзи. Той вдигна десница, зеленикавосиня в заревото на нефритовия плочник, и възхитеният от дължината на пръстите Ван Фу затърси в паметта си дали не бе рисувал нескорошен портрет на императора или на някой от неговите

предци, за да си е заслужил смъртното наказание. Но едва ли – Ван Фу рядко бе стъпвал във владетелския двор, защото предпочиташе хижите на изполичарите или кварталите на куртизанките и пристанищните кръчми с надвикващи се хамали.

– Питаш ме какво си ми сторил, стари Ван Фу – повтори Императорът и сведе тънката си шия към притихналия старец. – Ще ти кажа. Но понеже чуждата отрова може да проникне в нас само през деветте ни отвора, за да те изправя лице в лице с постъпките ти, трябва да те разходя из коридорите на моя спомен и да ти разкажа живота си. Баща ми бе събрал твои картини в най-тайните стаи на двореца, защото смяташе, че нарисуваните хора трябва да се крият от погледа на невежите поради невъзможността да сведат очи в тяхно присъствие. В тези зали бях отгледан, стари Ван Фу, тях бяха отредили за усамотението, в което израгнах. За да опазят чистотата ми от пръските на човешките души, държаха далеч от мен неспокойния прилив на бъдещите ми поданици и никому не бе позволено да минава пред прага ми, за да не докосне нозете ми сянката на мъж или жена. Неколцината престарели слуги, на които ме бяха поверили, се показваха колкото може по-рядко и часовете се въртяха в кръг, багрите на твоите картини оживяваха с утрото и избледняваха със здрача. Нощем, когато не можех да заспя, ги гледах – гледах ги десет години поред. Денем седях с отпуснати на коленете ръце върху един килим, чиито шарки знаех наизуст, и си мечтаех за радостите, които бъдещето ще ми донесе. Представях си света, с Ханското царство в средата, като еднообразната и вдлъбната равнина на дланта, нарязана от съдбовните бразди на петте реки. Наоколо са моретата, лоно на чудовища, а още по-далеч: планините, небесните подпори. И за да видя тези неща, се вглеждах в твоите картини. Ти ме накара да повярвам, че моретата са като водната шир от твоите свитъци – толкова сини, че всеки камък, паднал в тях, не може да не се превърне веднага в сапфир, че жените се отварят и затварят като цветя, подобни на създанията, носени от вятъра по алеите в твоите градини, и че младите войни със стройна снага, които бдят в пограничните крепости, сами са стрели и могат да пронизат сърцето ти. На шестнайсет години вратите към света се разтвориха; изкачих се на терасата в двореца, за да видя облаците, но те не бяха така красиви като онези от твоите залези. Заповядах да докарат носилката ми и тръскам по пътища, за чиито камънаци и кал не бях и подозирал, обиколих поднебесните провинции, без никъде да видя градините, пълни с твоите подобни на светулки жени – жените, чието тяло само е градина. Чакълът по бреговете ме накара да намразя океаните, кръвта на

мъчениците не е така алена, както нарочето от твоите свитъци, селските гниди ми попречиха да видя красотата на оризищата, плътта на живите жени ме отвращава както мъртвото месо, окачено по касапските ченгели, а от дебелия смях на моите войници ми се повръща. Ти ме излъга, Ван Фу, стари измамнико: светът е само една мацаница от смътни петна, нахвърляни върху празнотата от безумен художник, непрекъснато размазвани от сълзите ни. Ханското царство не е най-красивото от царствата и аз не съм император. Единствената империя, достойна да бъде владяна, е онази, в която ти проникваш, стари Ван, по пътя на Хилядата Извивки и Десетте хиляди Цвята. Ти единичък властваш мирно над планини, покрити с нетопящ се сняг и над поля с нарциси, които няма да изгният. И затова, Ван Фу, дълго се питах какво мъчение да ти отредя заради магиите ти, които ме отвратиха от притежаваното и ме изпълниха с мечти за онова, което няма да притежавам. И за да те затворя в единствената килия, от която няма да можеш да излезеш, реших, че трябва да ти се изгорят очите, защото очите ти, Ван Фу, са двете вълшебни врати към твоето царство. И понеже ръцете ти са двата пътя с десет разклонения, водещи към сърцето на твоето царство, волята ми е ръцете ти да бъдат отрязани. Разбра ли ме, Ван Фу?

Шом чу присъдата, ученикът Лин изтегли от колана си един нащърбен нож и се хвърли към императора. Двама пазители го сграбчиха. Синът на небето се усмихна и добави с въздишка:

– И освен това те ненавиждам, стари Ван Фу, защото съумяваш да пробудиш любов. Убийте това куче.

Лин отскочи напред, за да не намокри кръвта му дрехата на учителя. Един от войниците вдигна меча си и главата на Лин се отдели от шията, подобно на отрязан плод. Слугите отнесоха тялото и покрусеният Ван Фу се възхити от красивото алено петно, което кръвта на неговия ученик бе оставила върху нефритовия плочник.

Императорът направи знак и двама евнуси избърсаха очите на Ван Фу.

– Слушай, старче, и изтрий сълзите си, защото не е още време за плач. Очите ти трябва да бъдат бистри, не бива малкото светлина, която им остава, да се замъти от влагата. Защото не само натрупаната ярост ме кара да желая смъртта ти, не само жестокостта ми е жадна за страданията ти. Друго съм намислил, стари Ван Фу. Имам в моята сбирка един прекрасен свитък, на който планините, устията на реките и морето са запечатани, умалени до безкрай, разбира се, но с присъствие по-истинско, отколкото на самите предмети – досущ лица, отразени в стените на

кълбо. Но картината ти не е довършена, Ван Фу, твоята най-велика творба е само нахвърляна. Несъмнено, когато си я рисувал, седнал в някоя самотна долина, погледът ти е залепнал за прелитаща птица или за дете, затичано подир тази птица. И човката на птицата или може би страните на детето са те отвлекли от сините клепачи на вълните. Не си довършил подгъва на водната наметка и водораслените коси на скалите. Ван Фу, аз желая да посветиш часовете светлина, които ти остават, на тази картина и тя да поеме последните тайни, събрани през твоя дълъг живот. Сигурен съм, че току преди да паднат, ръцете ти няма да трепнат върху коприната и безкраят ще нахлуе през процеците на злощастieto. Без съмнение, преди да бъдат изгорени, очите ти ще доловят съзвучия на предела на човешките сетива. Това съм намислил, Ван Фу, и мога да те заставя да го изпълниш. Ако откажеш, преди да те ослепя, ще заповядам да изгорят всичките ти картини и тогава ще бъдеш като баща, на когото са изстребили синовете и изпепелили надеждите за потомство. Но по-добре повярвай, ако желаяш, че от добрина издавам тази последна заповед, защото зная, че платното е единствената любовница, която някога си галил. Така че четките, боите и тушът ще са за теб в последния ти час блудницата, докарана при осъдения.

Императорът повдигна кутрето си и двама евнуси почтително донесоха недовършения свитък, върху който Ван Фу бе положил образа на морето и небесата. Ван Фу избърса сълзите си и се усмихна, защото рисунката му напомни за младостта. От нея лъхаше непостижимата вече за Ван Фу свежест на духа, ала все пак й липсваше нещо, защото по времето, когато я бе правил, Ван още не бе съзерцавал достатъчно планините или скалите, натопили голи хълбоци в морето, не бе се просмуквал още докрай от скръбта на заника. Ван Фу пое от ръката на роба четка и започна да нахвърля върху морето широки сини мазки. Един приклеknал в нозете му евнух стриваше боите, но го правеше доста неумело и на Ван Фу много му пожаля за ученика Лин.

Най-напред Ван оцвети в розово крилото на един облак, кацнал върху планината.

После нахвърли тук-там върху повърхността на морето ситни бръчици и те добавиха дълбочина към усещането за могъщия му покой. Нефритовият плочник странно овлажня, но потънал в картината си, Ван Фу не забелязваше, че газии във вода.

Крехката лодчица, уголемена с решителни замахвания на четката, заемаше сега целия първи план на копринения свитък. Отмерен плясък на гребла се разнесе изведнъж в далечината, забързан и устремен, като

удари на криле. Плясъкът се приближи, сладостно изпълни цялата зала, после замря и капките затрепкаха застинали, увиснали от веслата. Отдавна вече зачервеното желязо за очите на Ван бе изстинало върху мангала на палача. Несмеещи да нарушат етикета, придворните се повдигаха на пръсти, защото водата покриваше раменете им. Тя стигаше и до сърцето на императора. Тишината бе така дълбока, че и сълза да бе капнала, щеше да се чуе.

Гребецът беше Лин. Носеше старата си всекидневна дреха със скъсания десен ръкав, който не успя да зашие сутринта преди идването на войниците. И само на врата му бе вързано някакво странно шалче.

Ван Фу му каза тихичко, както си рисуваше:

– Мислех, че си умрял.

– Докато вие сте жив – с почит каза Лин, – мога ли аз да умра?

И той подаде ръка на учителя да се качи в лодката. Нефритовият таван се отразяваше във водата и изглеждаше така, сякаш Лин се носи в някаква пещера. Плитките на придворните се виеха като змии по повърхността, главата на императора напомняше лотос.

– Виж, ученико – умислено каза Ван Фу. – Тези нещастници ще загинат, ако не са го направили вече. Не съм мислил, че водата в морето е толкова много, че да удави дори един император. Какво ще правим?

– Не се страхувай, учителю – промълви чиракът. – Скоро пак ще бъдат на сухо и дори няма да си спомнят, че ръкавите им са се понамокрили. Само в душата на императора ще остане мъничко морска горчилка. За тия хора не съществува опасността да потънат в една картина.

И после добави:

– Морето е чисто, вятърът добър, морските птици свиват гнезда. Да потегляме, учителю, за страната отвъд вълните.

– Да потегляме – каза старият художник. Ван Фу хвана кормилото, а Лин се сведе над веслата. Плясъкът на гребла отново изпълни цялата зала, уверен и отмерен като тупкането на сърце. Водата незабележимо се заощежда надолу по големите скали и те пак станаха колони. Скоро само тук-там във вдлъбнатините на нефритовия плочник останаха да блестят локвички. Одеждите на придворните бяха сухи, но няколко капки пяна белееха в полите на императорското наметало.

Завършеният от Ван Фу свитък лежеше разгънат върху ниската масичка. Целият му преден план бе зает от една лодка. Тя се отдалечаваше малко по малко, оставяйки след себе си тънка дия, която застиналото море погълна: Вече не се различаваха лицата на двамата пътници в лодката. Но още се мяркаше червеното шалче на Лин и брадата на Ван Фу,

развята от вятъра.

Шумът от греблата отслабна, после замря, погълнат от разстоянието. Сведеният напред император се взираше с ръка над очите в отдалечаващата се лодка на Ван, която бе вече само едно смътно петънце в бледия здрач. Надигна се златна пара и покри морето. Най-сетне лодката свърна зад една скала, изпречена пред прага на простора, захлупи я сянката на висок бряг, следата се стопи върху водната пустош и художникът Ван Фу, заедно с ученика си Лин, завинаги изчезна в морето от син нефрит, което бе сътворил.

КРАЙ

© 1936 Маргьорит Юрсенар
© 1992 Красимир В. Мирчев, превод от френски

Marguerite Yourcenar
Comment Wang-Fô fut sauvé, 1936

Сканиране и разпознаване NomaD, 2009 г.
Редакция: NomaD и sir_Ivanhoe, 2009 г.

Издание:

Маргьорит Юрсенар. Източни новели

Превод от френски: Красимир Мирчев, 1992
Художник на корицата: Здравко Денев, 2003
Издателство „Пулсио“ – СуперМарто, 2003
Второ издание

Marguerite Yourcenar. Nouvelles orientales, 1982

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/12229>]